

Ska alla behöva arbeta längre?

Maria Albin, Enheten för arbetsmedicin, Institutet för miljömedicin,
Karolinska Institutet, och Centrum för arbets- och miljömedicin,
Stockholms läns sjukvårdsområde, (maria.albin@ki.se)

Möjligheterna (ja)

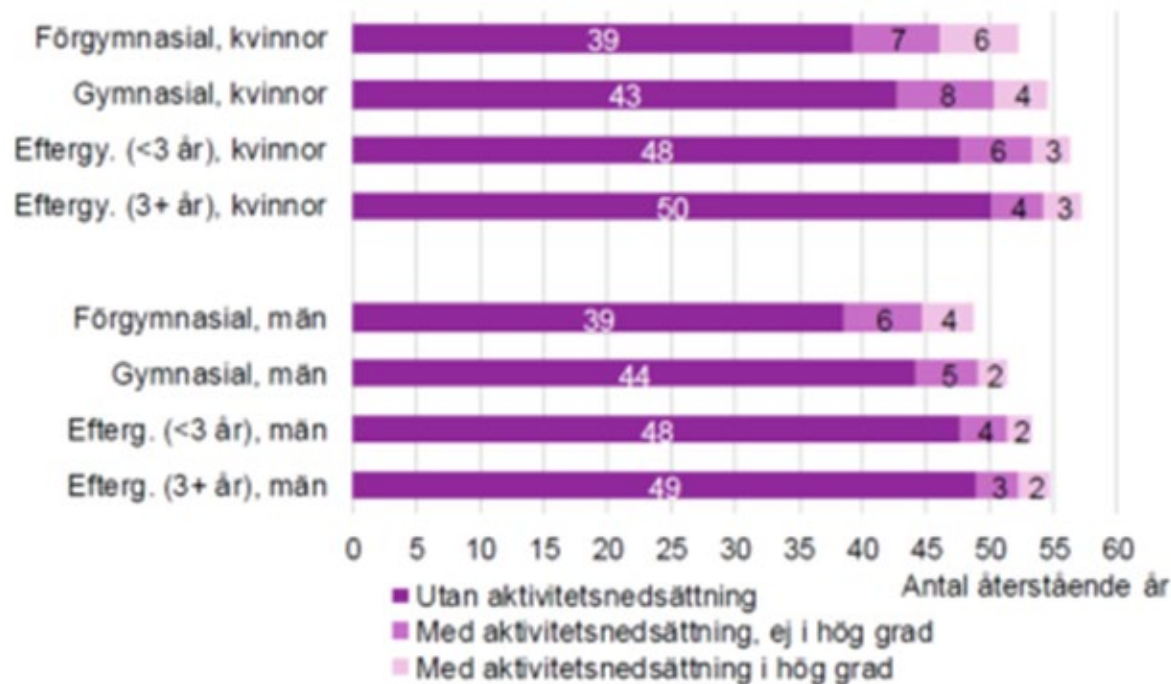
- Vi lever längre – fler friska år (överlag)
- Bättre behandling av kronisk sjukdom – mindre funktionsnedsättning, bättre överlevnad
- Vi kan arbeta längre med ny teknik
  - Inte lika beroende av fysisk styrka
  - Ökad flexibilitet i tid och rum (distansarbete, robotoperationer på annan plats)
  - AI kan stödja komplexa uppgifter
- Två-tre generationer i samma arbetslag - unik kompetens
- Fler arbetade år, när man själv vill, berikar individ och samhälle

Problemen (nej)

- Hälsans ojämlika utveckling,
- Höga fysiska krav i många (arbetar)yrken
- Kronisk sjukdom begränsar ofta fysisk arbetsförmåga
- Många har nedsatt fysisk arbetsförmåga
- Sjunkande tillgång till kvalificerad arbetsanpassning (FHV)
- Om man inte kan gå i pension när man behöver det – ökar vi sannolikt ytterligare de sociala skillnaderna i hälsa

Bättre men alltmer ojämlik hälsa

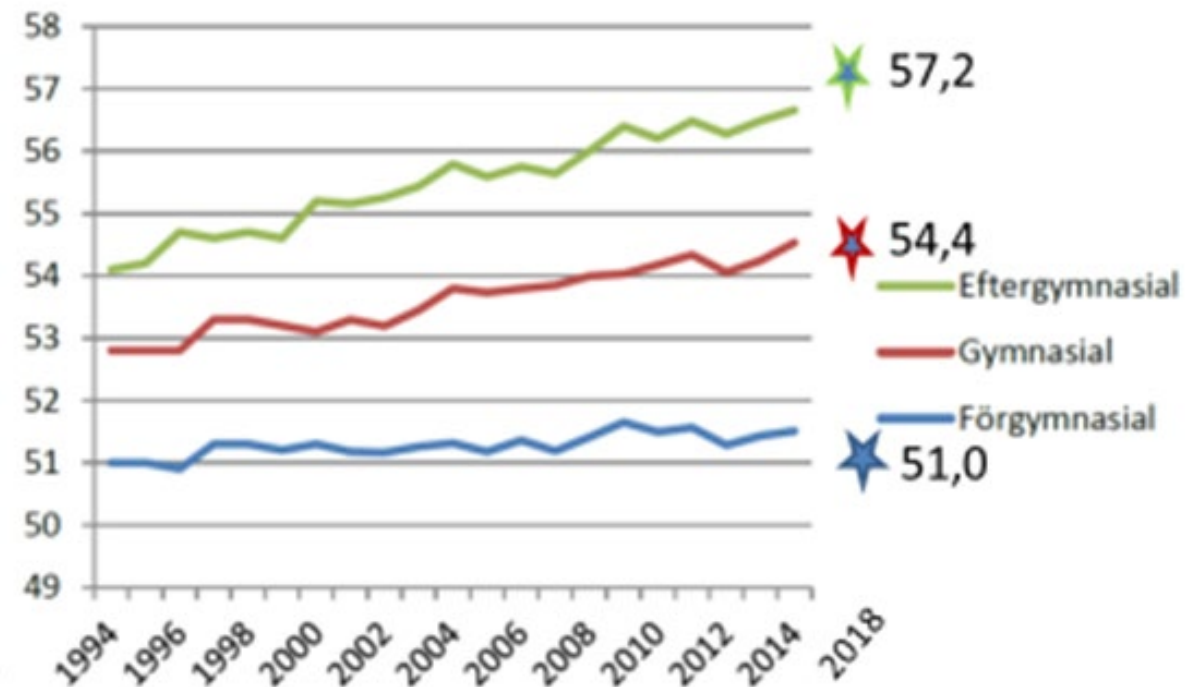
Återstående levnadsår med och utan aktivitetsnedsättning vid 30 år (2016-2017)

SCB. Skilda världar? SCB 2018:2

Ökande hälsoskillnader

Återstående medellivslängd vid 30 år Kvinnor

Kommissionen för jämlik hälsa 2016/2017, samt SCB 2019

Ökade skillnader – genomsnitt irrelevanta

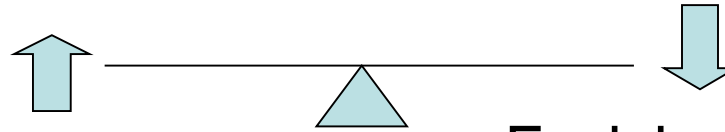
Hälsoutvecklingen ger i genomsnitt ett ökat utrymme
– men inte generellt

Policy som antar generaliserbarhet – irrelevant?

Arbete och ålder

Inte sämre – men annorlunda

Åldrandets följder för arbetet

- Överblick
- Fördjupade perspektiv
- Prioriteringsförmåga
- Självkänedom
- Tålamod

Årsrik

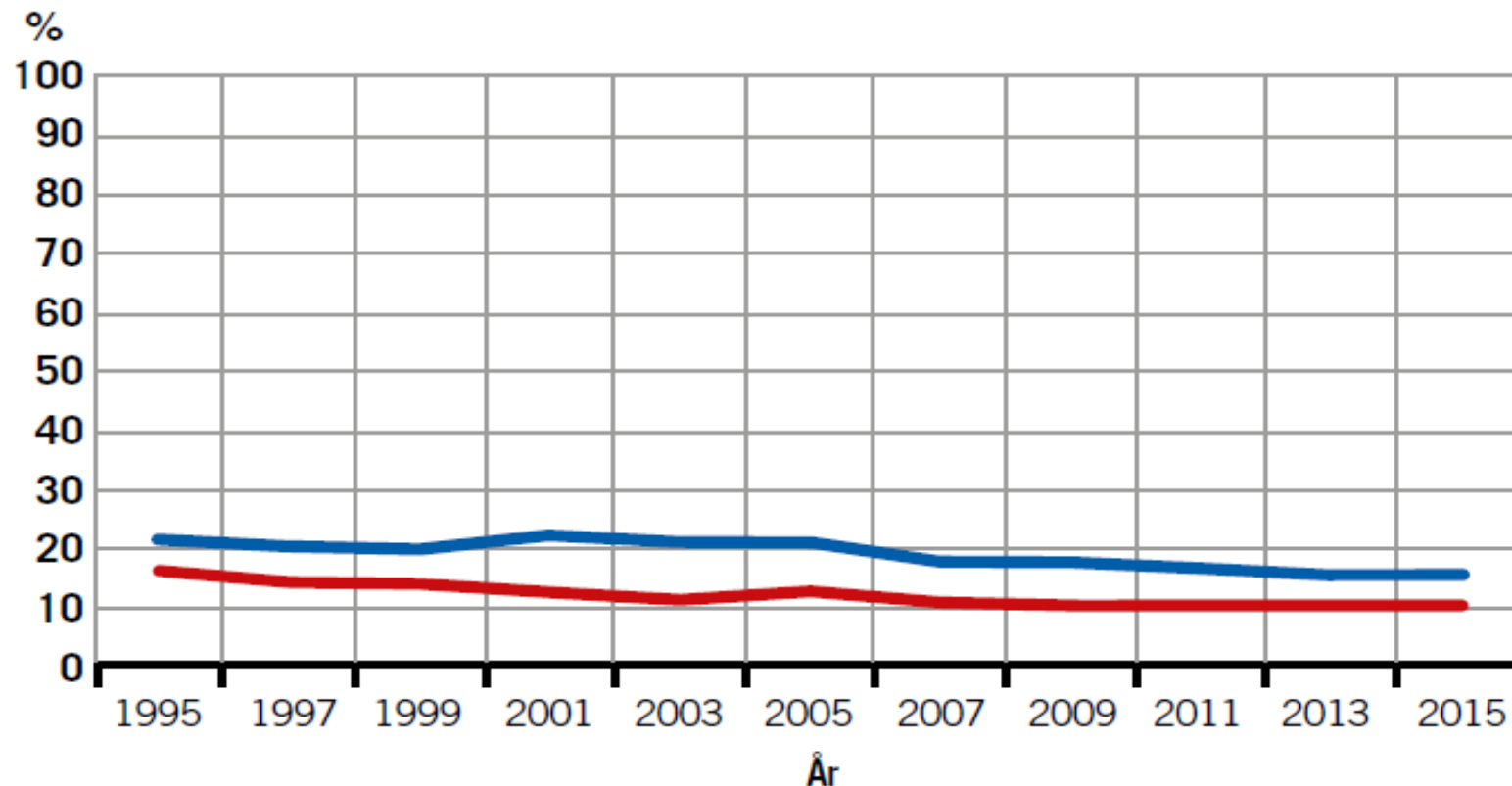
- Fysisk styrka avtar
  - från 40 års ålder
- Sämre syn, hörsel och temperaturreglering
- Långsammare
  - Reaktionstid
  - Informationsbearbetning
- Lär på annat sätt
- Olycksfall större följder
- Ökat återhämtningsbehov
- Mer kronisk sjukdom

~~One size fits all~~

Fysisk styrka begränsande i vissa yrken, men sällan mental kapacitet. God synergonomi/akustik behövs. Sämre möjligheter till kompetensutveckling reellt hinder. Hogstedt och Vingård: *Pensionsutredningen 2012*; Vingård m fl: *Friska arbetsplatser för män och kvinnor i alla åldrar (AV 2016)*, Albin et al: *Äldre i arbetslivet – omvärldsanalys (ESF 2017)*

Tungt fysiskt arbete minskar långsamt

Andel sysselsatta kvinnor och män som lyfter minst 15 kilo
åt gången flera gånger per dag, år 1995–2015.

Arbetsmiljöverket 2016

Arbetsmiljö och sociala skillnader i hälsa

Fysiska faktorer viktigast – särskilt fysisk belastning.
Den negativa hälsoeffekten ökar med åldern.

Hög andel med krav över kapacitet - yrken

Fysiska

Psykiska

Städare 27%

Städare 27%

Fordonsförare 25%

Lagerarbetare
24%

Byggnads-
arbetare 19%

Maskinförare
21%

Fysiska

Psykiska

Städare 34%

Städare 26%

Köks- & restaurang-
biträden 43%

Köks- restaurang-
biträden 31%

Vård- och omsorgs-
personal 21%

Vård- & omsorgs-
personal 21%

Kassapersonal 23%

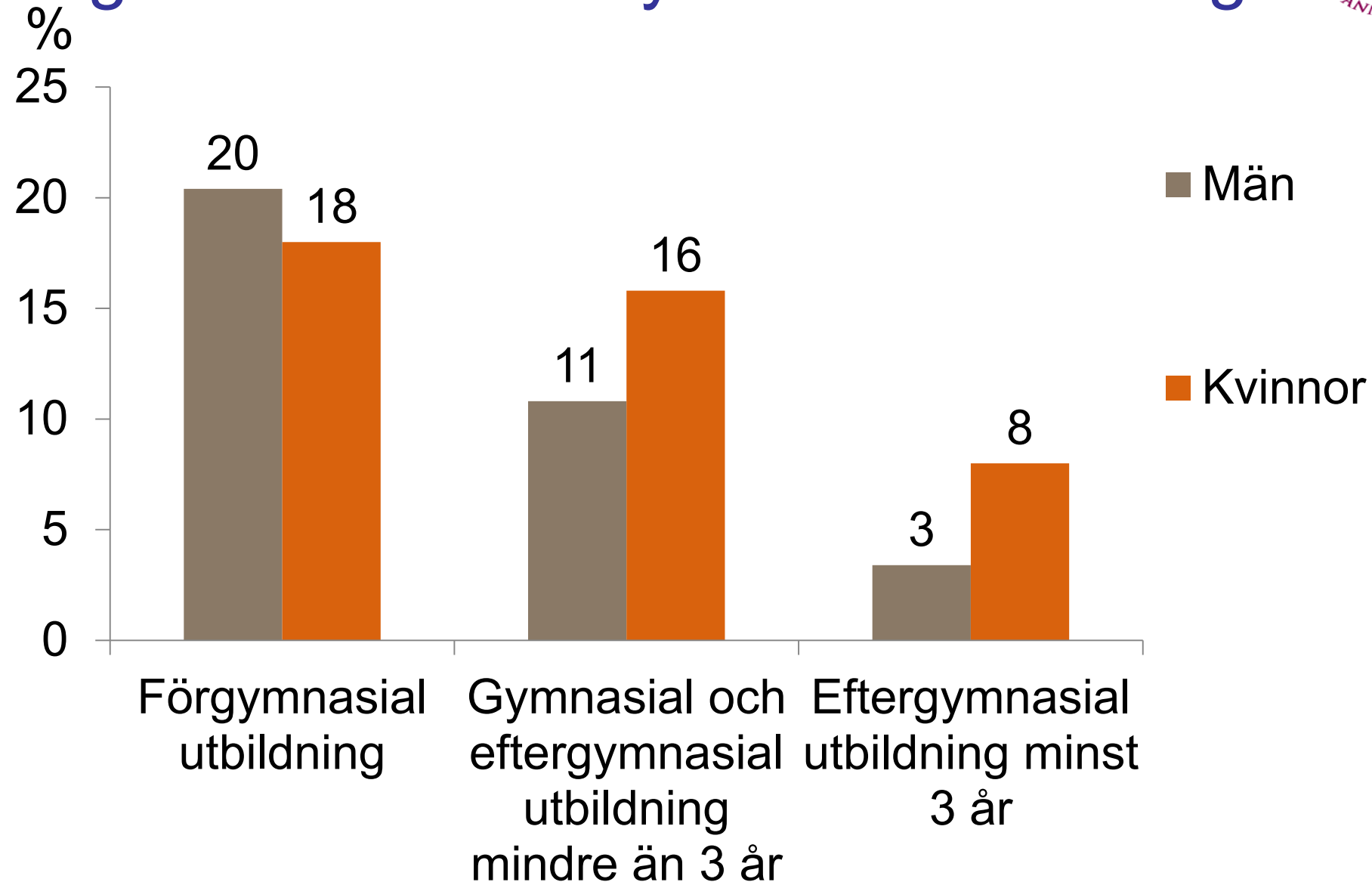
Lärare 19-23%

Sjuksköterskor 20%

Nedsatt fysisk arbetsförmåga ökar med åldern

Nedsatt arbetsförmåga	18-34 år	35-49 år	50-64 år	Totalt
Kvinnor				
Fysisk	12	11	16	13
Psykisk	19	16	15	16
Framtida	21	14	20	18
Män				
Fysisk	6	8	13	9
Psykisk	11	9	10	10
Framtida	12	10	16	12

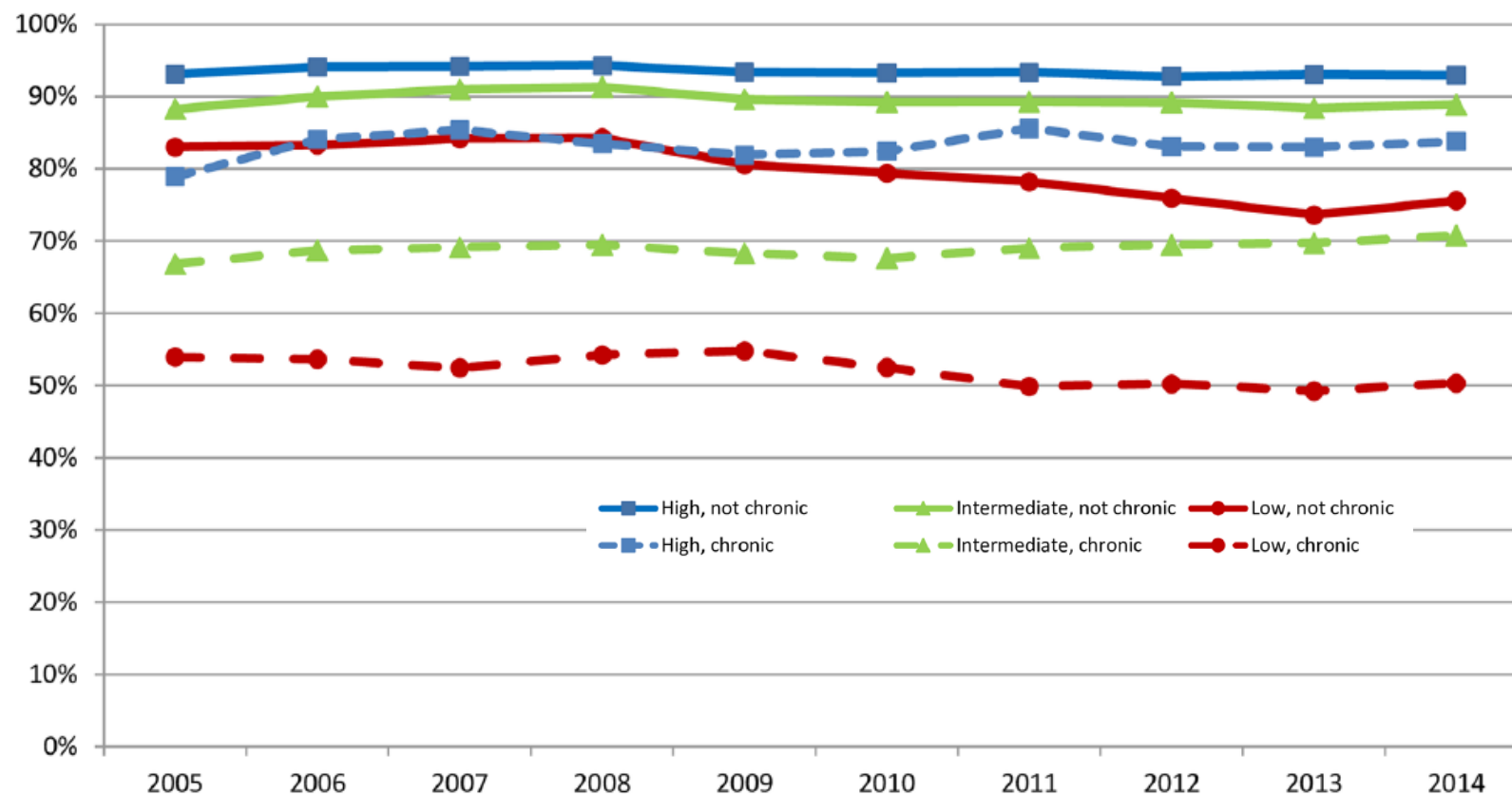
Utbildningsnivå - nedsatt fysisk arbetsförmåga

Kompetens för anpassning matchar inte behov

- Tillgång till företagshälsovård (Arbetsmiljön 2015)
  - Män 62%
    - Grundskola 52%, gymnasium/högskola 63%
  - Kvinnor 54%
    - Grundskola 32%, gymnasium 52%, högskola 58%
  - Totalt: 58%
    - Grundskola 44%, gymnasium 59%, högskola 60%
- Tror sig inte kunna arbeta till ålderspension*
  - Män 10% (Grundskola 18%, gymnasium 10%, högre 7%)
  - Kvinnor 12% (Grundskola 18%?, gymnasium 14%, högre 10%)

Arbetskraftsdeltagande med och utan kronisk sjukdom efter utbildningsnivå (män, SHARE)

Hälsoeffekter av förlängt arbetsliv

?

SVÅRT ATT STUDERA, NYLIGEN ÄNDRAT

Vi vet inte. Sammanvägning går i riktningen:

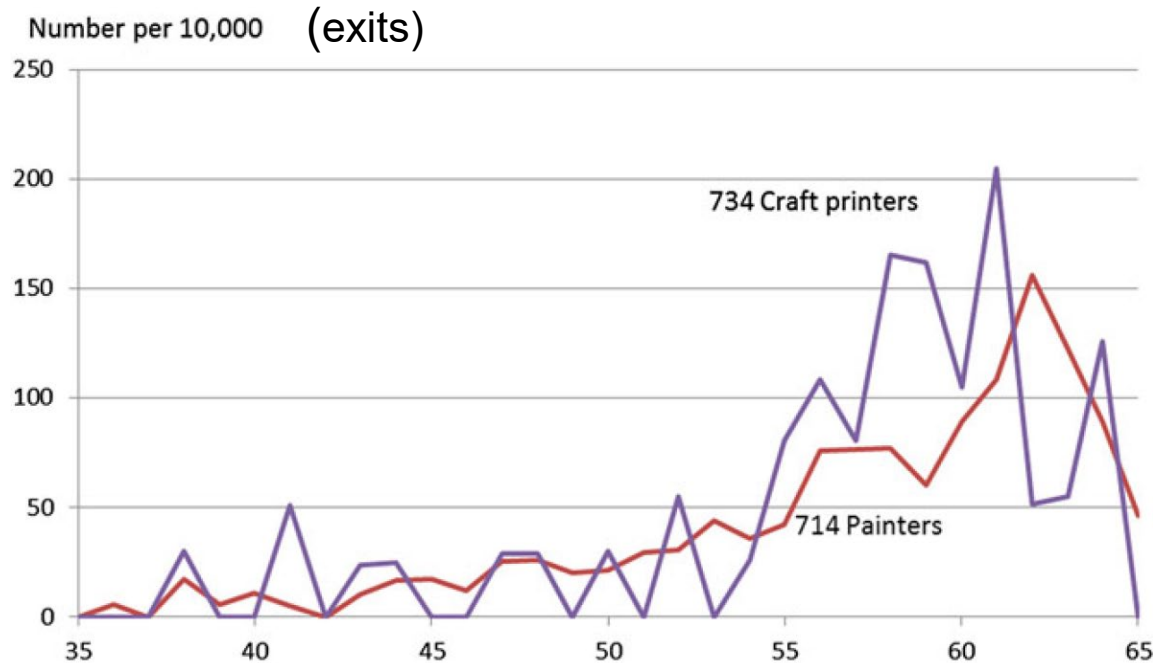
- Bättre välbefinnande och mental hälsa av att gå i pension
- Oklart avseende fysisk hälsa
- Skyddande effekt mot kognitiv försämring hos de som haft stimulerande arbete försvagas efter pension
- Livskvalitet förbättras hos de som väljer att arbeta efter normal pensionsålder därför att de tycker om sitt arbete eller vill vara aktiva. Effekten kvarstod efter att arbetet upphört.
- Livskvalitet försämras hos de som väljer att arbeta efter normal pensionsålder av ekonomiska skäl. Effekten kvarstod efter att arbetet upphört.

Arbetade år – ett alternativ till fokus på förlängt arbetsliv-

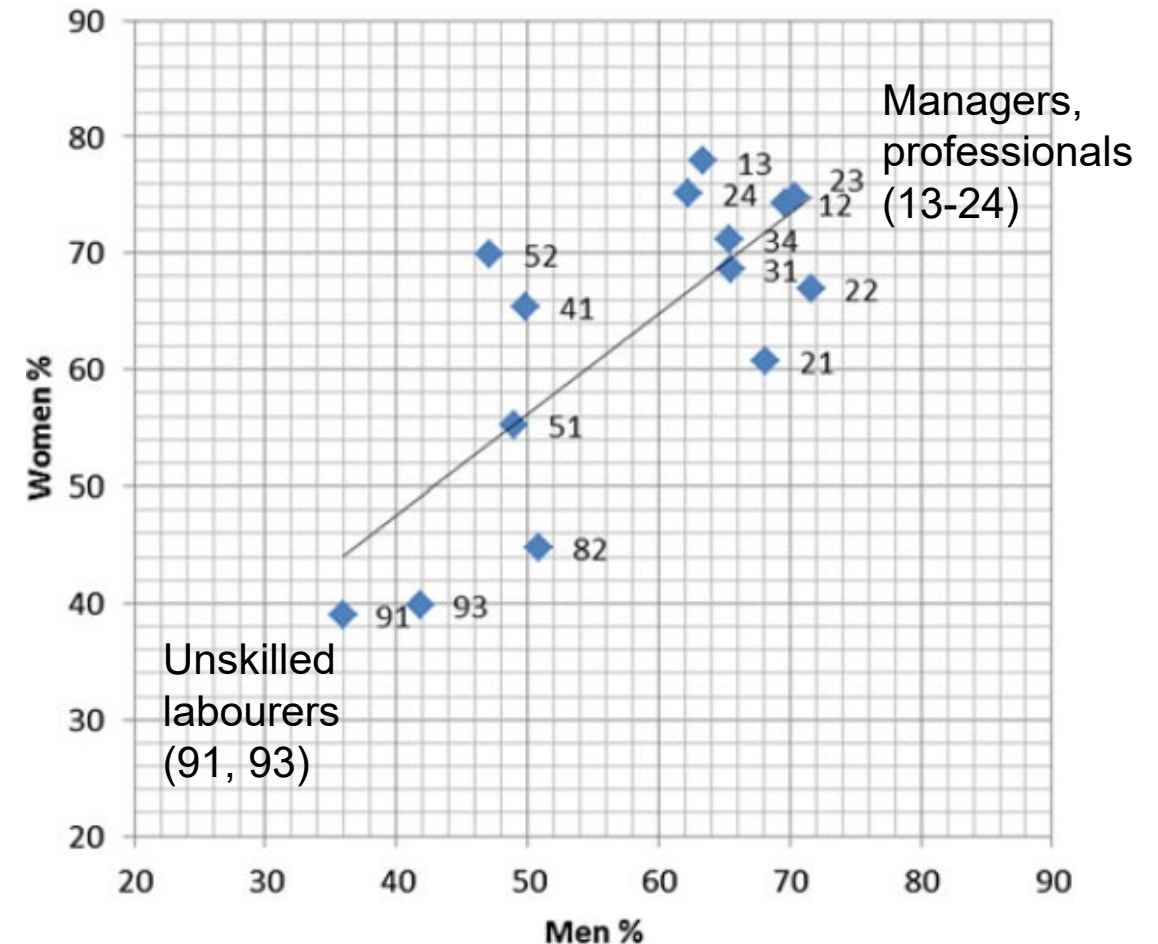
FÖRLORADE ÅR TILL "NORMAL" PENSIONSÅLDER

Tidigt utträde är vanligt – särskilt i arbetaryrken

Förlorade år pga. sjukersättning, sjukskrivning som föregår sjukersättning och död skiljer som mest ca 5 år mellan lågrisk- och högriskyrkena

Procentandel kvar i arbete till 65 år, 40 vanligaste yrkena, män, Sverige 2007-2010

Men om man inkluderar alla utträdesvägar?

- Förlorade arbetsår (kumulerade dagar)
- Nederländerna
- Förlorade arbetsår 30-66 år
- Nederländerna
- Skillnaderna mellan utbildningsnivåer finns till stor del i åldrarna 30-50 år

Robroek et al 2020

- Män, kort utbildning (mot lång):
  - 2,6 år sjukpension
  - 4,3 år arbetslöshet
  - <1 år utan inkomst eller död
- Kvinnor, kort utbildning (mot lång)
  - 1,7 år sjukpension
  - 5,2 år arbetslöshet
  - 3,6 år utan inkomst
- Lång utbildning (mot kort)
  - <1 år förtida pensionsuttag
  - <1 år studier, emigration

Grupper med kort utbildning

ÅTGÄRDER FÖR ATT MINSKA FÖRLORADE ÅR <65 VIKTIGARE ÄN >65?

Hållbarhetens utmaningar

- Arbetsmarknaden och arbetsvillkoren polariseras
  - Ökad konkurrens om arbeten med låga formella kompetenskrav
- Överlag allt bättre hälsa, men stagnerad i vissa grupper
  - Klyftorna ökar
- Åtstramade välfärdssystem pressar de med minst resurser
  - Ökad utträde genom tidig ålderspension, mest bland arbetare (Kadefors et al 2018)
  - Ökat utträde till arbetslöshet (ISF 2014;7)
- Arbetsplatserna möter ökad spridning i ålder och hälsa
  - Kritiskt för fysiskt krävande arbete
- Lägre tillgång till strukturer för anpassning (FHV) för de med kortare utbildning/arbetaryrken/arbete i små företag

Polariserad arbetsmarknad
Ökade klyftor i hälsa
Åstramade välfärdssystem
Arbetsplatsens anpassning

Jämlik och god hälsa

Vi avlägsnar oss från det övergripande folkhälsomålet om vi inte möter utmaningarna. Som det är nu skall inte alla behöva arbeta längre – de som behöver måste kunna lämna arbetslivet på ett värdigt och tryggt sätt.

Vilka förändringar behövs?

- Ta vara på de som vill arbeta längre
  - Åldersdiskriminering, stereotypier
  - Anpassning till individuella önsknings/behov
- Förstärkt arbetarskydd (inkl åldersmedveten riskbedömning)
- Obligatorisk företagshälsovård i högrisksektorer
- Karriärgång från fysiskt belastande arbete över arbetslivet
- Matchning av välfärdssystem med arbetslivets realitet
- Livslångt lärande för hållbar anställningsbarhet
  - Motverkar ökade hälsoskillnader
  - Svarar mot förändrat kompetensbehov pga teknikförändring